

Ook Stolpersteine voor niet-joodse Culemborgse oorlogsslachtoffers?

Fotobewerking Richard van de Velde

De auteur heeft de portretten van de slachtoffers uit het verhaal alvast ingelegd als Stolpersteine door middel van fotobewerking.

Culemborgse partijgenoten in Duitse concentratiekampen omgekomen

's Morgens vroeg op 25 juni 1941 werd Henk van Lierop samen met de 'kameraden' vader en zoon Sterk, Cees van den Ham in Culemborg door de Sicherheitsdienst gearresteerd. Dit hield verband met de drie dagen daarvoor uitgekomen oorlog tussen Duitsland en Rusland. In de weken na de aanval op Rusland werden ruim 600 Nederlandse communisten en socialistische opgepakt. Als leden van de Communistische partij werden zij als Staatsvijanden gezien en via de Arnhemse gevangenisin kamp Schoorl gevangen gezet. Toen dit kamp eind oktober 1941 werd opgeheven, werden de meesten hieruit overgeplaatst naar het beruchte kamp Amersfoort. Tegen het einde van 1942 waren de Culemborgers overgebracht naar concentratiekamp Neuengamme, nabij Hamburg.

In totaal waren er in Neuengamme en zijn buitencommando's 106.000 gevangenen uit 28 landen, w.o. 5500 Nederlanders. Slechts 13% van deze laatste groep overleefde dit kamp.

De dwangarbeiders werden tewerkgesteld op de plaatselijke steenfabriek of moesten werkzaamheden verrichten voor Walther (pijstolen), Borgward (vrachtwagens), Volkswagen, IG Farbe (chemie), Blohm & Vos (scheepswerf), Drager (gasmaskers) en Continental (vrachtwagenbanden).

Henricus van Lierop was geboren op 4 januari 1903 in Helmond, maar woonde in Culemborg op Molenwal 29. Hij was getrouwd met Anna Vink. Ze hadden geen kinderen samen. Hij werkte in Culemborg als sigarenmaker bij de Cadena. Henk was erg actief bij de Communistische partij en dat werd hem ten slotte noodlottig.

In april 1942 bezocht een medische commissie Neuengamme. Zij had als taak het selecteren van gevangenen die 'verwijderd' moesten worden. Veelal waren dit ernstig zieken, geesteszieken en joden. Na het bezoek van de commissie werden tenminste 45 Nederlanders, waaronder nog een oud-Culemborger Wilhelmus de Vries, geselecteerd. In het 325 km zuidoostelijk gelegen "Landes-Heil- und Pflegeanstalt" Bernburg werden op deze mensen proeven genomen om vast te stellen wat de

meest effectieve manier was om mensen door vergassing om het leven te brengen. Dat gebeurde heel systematisch en op alfabetische volgorde. Op verschillende data tussen 5 juni 1942 en 2 juli 1942 werden de 45 Nederlanders vergast. Henricus op 23 juni 1942.

Vanaf 1941 werden gevangenen, onder andere uit Neuengamme, naar deze kliniek overgebracht. De bussen reden naar de houten garage die aan de achterkant tegen de kliniek was gebouwd. In die garage konden twee tot drie bussen in hun geheel naar binnen rijden. Pas daarna mochten de slachtoffers uitstappen. Zij werden door een gesloten, lange gang naar de benedenverdieping van een gebouw gebracht waarop 'Aktion T4' stond vermeld en waar zij werden geregistreerd, gefotografeerd en waar een arts reeds de valse doodsoorzaak verzon voor in de overlijdensakte die aan nabestaanden werd verstuurd. Eventuele waardevolle bezittingen als ringen, horloges en kettingen werden afgenomen. Hierna werden zij naar de kelder gebracht. Alvorens in de gaskamer te worden geleid, passeerden zij een ruimte waar de lijkverbranders zich ophielden en het magazijn waar de gasflessen met koolmonoxide stonden. Ook was er een venster van waaruit men de gebeurtenissen in de gaskamer kon volgen en waar foto- en filmopnames konden worden gemaakt. De ruimte in de gaskamer bedroeg ca. 14 vierkante meter, waarin maximaal 75 slachtoffers konden worden verzameld.

In vijf minuten tijd stroomde het koolmonoxidegas in deze kamer, tot een dodelijke hoeveelheid was bereikt. Sommige slachtoffers, meestal nog onder invloed van medicamenten, bleven er rustig onder. Anderen raakten in paniek en sloegen tegen de deuren en gilden. Na ongeveer een uur werd de gaskamer weer geopend en vanwege braaksel en ontlasting schoongespoeld door de lijkverbranders. Sommige slachtoffers kwamen daarna nog terecht in de sectiekamer, waar vanwege 'wetenschappelijk onderzoek' hersenen werden verwijderd. Uiteindelijk werden de stoffelijke overschotten naar de lijkruimte gebracht, waar ze uiteindelijk in de verbrandingsoven werden verbrand.

Cees van den Ham leerde het vak meubel maken van zijn vader en werkte bij Kramer-Freher in Culemborg. Hij woonde met zijn vrouw Jannigje en zoon in het Havendijkkwartier op de Hogendorp 11, de tegenwoordige Loentjes.

Begin april 1945 waren er geruchten in het kamp Neuengamme dat de bevrijders naderden. Dat duurde echter tot 20 april. Alle gevangenen moesten zich toen snel klaar maken voor vertrek. Velen werden in goederenwagens gepropt en vertrokken richting Lübeck. Anderen gingen te voet die richting op. Tijdens dit 'dodentransport' bezweken er velen aan uitputting. Wie langs de kant van de weg uitviel, werd meteen doodgeschoten. In Lübeck aangekomen werden op bevel van de SS de transporten overgeladen op de Athen en andere schepen die ze transporteerden naar de in de Lübeckerbocht, de baai die toegang geeft tot de Oostzee, liggende schepen Cap Arcona, Thielbeck en Deutschland.

De dekluisen van deze schepen werden dichtgehouden en de SS hield de wacht. In de ruimen werden zware dynamietladingen aangebracht waarschijnlijk met de bedoeling om de schepen op te blazen. Zover kwam het niet, want op 3 mei 1945 werden deze schepenaangevallen door enkele squadrons Engelse Thyfoon jagers. Deze waren niet op de hoogte dat de schepen bevolkt waren door gevangenen uit concentratiekampen. De Thielbeck raakte direct in brand en kapseisde na een kwartier, terwijl de Athen weggesleept kon worden. De Cap Arcona stond in een oogwenk in lichtlaaie. Onder de gevangenen op dit schip ontstond een wilde paniek. Velen waren door honger, ziekte en ondergane mishandelingen zo verzwakt dat ze zich niet meer uit de voeten konden maken en jammerlijk in de vlammen omkwamen.

Van de gevangenen die kans hadden gezien van de schepen te springen in het ijsskoude water verdronken er velen. Diegenen die na 5 km (!) zwemmen aan land trachtten te komen, werden direct geëxecuteerd door leden van de Hitlerjugend, die hen op het strand stond op te wachten.

Bij deze grootste scheepsramp al-

ler tijd kwamen ruim 7000 gevangenen om, waaronder Cees. Slechts 800 drenkelingen overleefden deze ramp. Velen zijn begraven in massagraven in de omgeving. Maanden na de ramp spoelden er nog stoffelijke overschotten aan op de stranden van de Lübeckerbocht.

Na de oorlog schreef een medegevangene in een brief aan de familie van Cees onder andere het volgende: „Wij waren tot het laatste moment bij elkander, maar tot mijn spijt heeft Cees niet zoveel geluk gehad als ik. Wij zijn tezamen te water gegaan, maar Cees mocht de wal niet bereiken. Het is voor jullie natuurlijk verschrikkelijk, maar jullie moeten heusch de moed niet laten zinken, want Cees was ook een flinke kerel die tot op de laatste ogenblikken toe in zijn hart en gedrag communist is gebleven en ik als kameraad kan gerust zeggen gaan jullie in zijn geest verder dan zul je zeker zijn nagedachtenis eren...”

De 62-jarige binnenvaartschipper A.G. Sterk was weduwnaar en had zes kinderen: Speijer, Riek, Maaike, Arnold, Netty en Lenie. Arnold woonde, samen met zijn zoon Speijer, op Rijksweg 9 in Culemborg.

Begin mei 1942 lag Arnold met naar alle waarschijnlijkheid bloedvergiftiging in de ziekenbarak van kamp Neuengamme. Op 5 mei 1942 kreeg hij een injectie toegediend, die leidde tot zijn dood. De S.S. voerde selecties uit onder de zieken, waarbij zwaar zieke, werkonbekwame gevangenen werden uitgezocht en daarna werden gedood door een injectie in het hart. S.S.-artsen misbruikten de gevangenen ook voor medische proeven. Het stoffelijk overschot van Arnold is destijds gecremeerd en bijgezet op de begraafplaats Ohlsdorf. Na de oorlog is de urn met zijn asresten overgebracht naar het Nederlands ereveld te Hamburg-Ohlsdorf.

Meubelmaker Speijer Sterk woonde bij zijn vader Arnold Sterk. Hij werd tegelijk met zijn vader door de Sd opgepakt.

Op 1 augustus 1942 werd Speijer om onbekende redenen vanuit kamp Neuengamme per trein naar concentratiekamp Dachau overgebracht. Op een gegeven moment brak er onderweg in de trein een

Dat mensen vanwege hun geloof (Joden en Jehovah's Getuigen) en afkomst (Sinti en Roma) en geaardheid (homo's) in WOII werden vervolgd en omgebracht is een ieder bekend, maar dat ook mensen vanwege hun politieke ideeën werden opgepakt en vaak een gruwelijk einde vonden, is een ander verhaal. Beuischemmer Richard van de Velde neemt u terug naar het Culemborg van zomer 1941.

opstand uit waarbij hij om het leven kwam. Getuigen verklaarden later dat hij door vier SS'ers zodanig met geweerkolven was mishandeld dat hij hierdoor is overleden. Op 2 augustus 1942 staat hij in kamp Dachau als overleden politieke gevangene te boek. Zijn stoffelijk overschot werd in het crematorium aldaar verbrand. Over het algemeen werd de familie daarvan op de hoogte gebracht en bestond de mogelijkheid om tegen betaling de as in een urn toegestuurd te krijgen. Helaas wist zijn familie niets van deze regeling af. Op de overlijdensakte uit 1951 staat vreemd genoeg dat Speijer is overleden door „versagen von Herz und Kreislauf bei Lungenzündung.....”

Op het voormalig terrein van het concentratiekamp staat geen monument met daarop de namen van alle overledenen. Vandaar dat op dit moment onderzoekers in Dachau bezig zijn met het samenstellen van een boek, met daarin alle namen van de daar omgekomen gevangenen.

Stolpersteine

De afgelopen weken hebben de lezers van de CC in enkele publicaties kunnen lezen over de plannen van Stichting Stolpersteine Culemborg. Het bestuur hiervan heeft het voornemen 38 struikelstenen te plaatsen bij woningen van in de oorlog omgekomen Culemborgse joodse inwoners. Deze schrijver ondersteunt dit initiatief van harte en heeft in een gesprek met de drie initiatiefnemers de verzekering gekregen dat ook de 49 niet-joodse Culemborgers oorlogsslachtoffers te zijner tijd geëerd zullen worden met zo'n struikelsteen. Nu maar hopen dat tegen de tijd dat deze laatste groep 'aan de beurt' is, het geld niet op is of de subsidiepot leeg. Dat kunnen de hoofdsponsors Gemeente Culemborg en de Rabobank toch niet laten gebeuren? Een Stolperstein voor alle 87 Culemborgse oorlogsslachtoffers, want hun namen worden vergeten als ze nergens meer genoemd worden.

Heeft u nog informatie foto's van bovengenoemde slachtoffers, neem dan contact op met Richard van de Velde, tel. 0345-502583 of bezoek zijn website: www.oorlogsslachtoffersculemborg.nl.